

КРИЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ: СЛОВО ПРО АКАДЕМІКА МИКОЛУ ЄВТУХА

Відома істина: гортати сторінки джерелознавчих видань завжди кортить, бо то дає можливість нерідко віднайти щось езотеричне, власне, те сокровенне, що таїть у собі факт, подія, а відтак – передусім особистість. Ось, приміром, тримаю книжечку довідкового характеру “Академія педагогічних наук України Миколи Ярмаченка” (К., 1998). Навіть скупі відомості спроможні виокремити те вагоме, що творить її науковий педагогічний потенціал за сучасної доби. У сінях цього осередку, заснованого 4 березня 1992 року, українська науково-педагогічна думка за нових умов зримо животворить, зміцнює ті підвалини, що своїм корінням сягають глибини віків. Про поступ педагогічної думки в Україні свідчать численні новаторські дослідження, що належать перу таких учених, як Семен Гончаренко, Іван Зязюн, Олександр Киричук, Василь Мадзигон, Олексій Мороз, Нелля Ничкало, Олександра Савченко, Ольга Сухомлинська, Мирослав Стельмахович та ін. Останнім часом з’явилися ґрунтовні праці, що пов’язуються з реалізацією стандартних курсів у системі вищої школи (В. Ягупов, “Педагогіка”, К., 1992; О. Любар, М. Стельмахович, Д. Федоренко, “Історія української школи і педагогіки”, К., 2003; М. Левківський, О. Микитюк, “Історія педагогіки”, К. 2002; В. Кравець, “Історія гендерної педагогіки”, Тернопіль, 2005; О. Вишневецький, “Теоретичні основи сучасної української педагогіки”, Дрогобич, 2006 тощо). Зрозуміло, тут не йдеться про зіставлення згаданих імен, а радше про те, щоб увиразнити загальну тенденцію – спрямування багатьох авторів на оновлення системи змісту освіти, навчання й виховання. Щоправда, прагну – у контекстуальному річизі – закроїти розмову про одного носія педагогічної думки – дійсного члена АПН України Миколу Євтуха. Хоча в активі вченого розмаїті ступені й звання, винагороди й

посвідки плідотворної діяльності, а все ж кожному завжди впадає в око непоказний код його життєвих і дослідницьких устремлінь. Авторів цих рядків пощастило пізнати Миколу Євтуха, сказати б, у його робітні, де чисті береги бесіди в’яжуть теми чи порухи думок двох співрозмовників, а результат – плавна взаємодія струменів спілкування.

Скажу одразу: ні, атмосфера нашої зустрічі не диктувала мені як “сусіду по столику” готові відповіді, призначені співбесідником так, “на щодень”; часом якась рефлексія могла затнутися на певному понятійному ключі, реалії, роздумі, а звідси – читай, як мовиться, задавнені “листи св. Павла”... Одне слово, з таким співрозмовником хочеться побачитися ще раз, аби співрозмірно розплумачити деталі, а найвагоміше – вписати “в соціальний портрет” епохи. Власне, тієї, що припала на долю її носія. Згадка про носія приваблює, бо йдеться про чин, який увібрив у себе добре знану інтелігентність. Вона без перебільшення всуціль властива для покоління, якому судилося побачити світ на зламі 30-х – початку 40-х років.

Микола Євтух народився 26 червня 1938 року в місцині, яка постійно омивається водами. Звідси й похідна назва селища – Зарічне, що, як твердять односельці, неподалік від ушавленого міста Рівне. Тут від діда-прадіда проживали всі, хто належав до батьківського кореня. У родині Бориса Євтуха (1911 – 1983) та його дружини Степаниди Євтух (1909 – 1990) зростала китиця діточок; у десятироособовій сім’ї їхній син Микола виділявся, либонь, особливою внутрішньою зібраністю, моральною озброєністю перед лицем такого нелегкого часу, коли дитинство стає порою раннього змужніння. Що й казати, бо ж той часовий вододіл припав мріі багатьох, а дітей війни – насамперед. Та, на щастя, Микола Євтух явив самодостатність особистості, якщо за моїм

КРИЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ: СЛОВО ПРО АКАДЕМІКА МИКОЛУ ЄВТУХА

спостереженням, то від босоногого дитинства. Над ним тяжіло вміння шукати й знаходити достойне опертя не в навколишньому світі, а у собі самому; тоді той світ довкола поставав його власним, може, в образі такого собі “жовтого князя” з-під пера Василя Барки... Звісно, не раз не два виникали питання на кшталт “Хто вирощує хліб і хто його відбирає від хлібороба”? Адже ще живим страхом стелилася правда про нечуваний образ голодної смерті, що косила голодом мільйони людей з-над Дніпра. Може, тому швидко утвердилося його життєве кредо – служити людям добром навіть за умов, коли логіка подій упереджує риси характеру. Головний висновок, до якого ще під стріхою родинної домівки дійшов самотужки Микола Євтух, – це прямувати до вершини знань. Тепер він відає про першоджерело – золотослів про силу розумного начала належить Григорію Сковороді: “Не той дурний, хто не знає..., але той, хто знати не хоче”.

Опісля закінчення Заріченської середньої школи припасували трудові будні – від 1956-го працює завідувачем клубом у селі Привітківка. Звідси невдовзі стежинка повела Миколу Євтуха до міста Лева, де упродовж 1957 – 1962 рр. навчався на філологічному факультеті у Храмї науки з Франковим ім'ям. По успішному завершенню студій понад сім літ утверджує своє покликання як вчителя української мови та літератури у Львівських середніх школах. Тут талановитий педагог неустанно прилучає шкільну молодь до найбільшого маєтку українського народу – його мови, історії, культури загалом. Сьогодні важко уявити, які “Дніпрові пороги” були на перешкоді кожному, хто на Франковій землі чесно плекав наприкінці 60-х почуття любові до Шевченкової Вітчизни, хто, не сповідаючи конформізму, сіяв зернинки віри у її кращу будучність. Хіба забудуться лекції Михайла Рудницького? Улюблений професор завжди охоче оповідав про свого побратима – академіка Михайла Возняка, одного з кращих знавців життєвого й творчого подвигів Івана Франка. Ні, нема нічого дивного, як зауважити: вчителя вабила наука. Тому й закономірно, що у вересні 1969 року Микола Євтух складає в місті над Дніпром вступні іспити в аспірантуру. Не маймо сумніву: аспірант відділу історії педагогіки Київського науково-дослідного інституту усім єством був у вирі дослідницьких пошуків, що припали на 1969 – 1972 рр. і завершилися успішним захистом кандидатської дисертації (1974). Власне, відтоді, як оселився в аспірантському гуртожитку, Київ став для молодого науковця своєрідним горнилом для

теоретичного обґрунтування засад формування національної освіти, можливостей дієвого застосування в практиці національних культурно-освітніх традицій українського народу. У цьому зв'язку він чимало зробив у 1972 – 1978 рр. як вчений секретар Ради по координації наукових досліджень в галузі психолого-педагогічних наук в Україні. Для Миколи Євтуха, автора багатьох ґрунтовних праць, з-поміж яких виокремлю монографії “Боротьба трудящих України за розвиток національної культури, школи і освіти (кінець XVIII – перша половина XIX століття”, 1995; “Освітня діяльність української еміграції у Чехословаччині між двома світовими війнами (1921 – 1945 рр.)”, 1997, співавтор – В. Кемінь; “Просвітницька діяльність і педагогічні ідеї видатних українських вчених, письменників і громадських діячів кінця ХУІІ – першої половини XIX століття, 1995 та ін., набули першорядної значимості саме наукові розробки освітніх стандартів з основних предметних галузей загальної та професійної освіти з проєкцією на опору – народознавство та етнопедagogіку. Свої спостереження дослідник реалізував у практиці упродовж 1978 – 1989 рр., коли працював доцентом кафедри педагогіки й психології Київського державного педагогічного інституту іноземних мов (нині – Київський національний лінгвістичний університет). Тут 1984 року він нагороджений знаком “Відмінник освіти”, а від 1989 року очолює кафедру педагогіки та психології, спричинивши позитивні зрушення у справі обґрунтування нових ефективних, мотиваційних важелів дидактичного процесу. Звісно, неможливо складну діалектику творчої діяльності вкласти у прокрустове ложе певної схеми. Проте вчений завжди прагне створити цілісну систему змісту освіти, осмислює основи педагогіки та психології вищої школи, розгортає концептуально вагомі ідеї з історії педагогічної думки в Україні, Чехословаччині, Англії, Франції, Угорщині, Польщі.

90-ті роки принесли авторитетному педагогу визнання – вчене звання професора (1991), присуджено другу премію Міністерства освіти України (1992), обрання членом-кореспондентом АПН України (1994), Почесне звання “Заслужений працівник народної освіти України” (1995), обрання дійсним членом АПН України (1999). Заслугує на увагу докторська дисертація “Розвиток освіти і педагогічної думки в Україні (кінець XVIII – перша половина XIX століття)”, яку Микола Євтух захистив 1996 року. За цими знаками не стільки вага винагород, як однозначні вимірники наукових досягнень, плідної діяльності загалом. Ось, приміром, низка його книжкових праць,

КРИЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ: СЛОВО ПРО АКАДЕМІКА МИКОЛУ ЄВТУХА

виданих у співавторстві з однодумцями Володимиром Галузинським, Олександром Сердюком, Василем Ханенком, зокрема: “Педагогіка: теорія та історія” (1995), “Основи педагогіки та психології вищої школи в Україні” (1995), “Соціальна педагогіка” (2003), “Гуманізація виховання в контексті розвитку польської педагогіки міжвоєнного періоду (1918 – 1939 рр.)” (2004) та ін.

Микола Євтух має природну прив’язаність до тих тем, які досліджуються не на догоду престижу; вона для вченого – беззастережна, як любов матері до рідної дитини. Тому він обтяжений приписами порядності, з-поміж яких відзначаю одну його рису: для нього немає відстані зі співрозмовником, якщо останній не зневажає чесності як вияву людської норми. Він сповнений тривоги за сутність багатьох питань. Чому, скажімо, число учнів у сільських школах в Україні так різко зменшується як кількісно, так і якісно? Чому нидіє українське вчителство, власне, як матеріально, так і духовно? Хіба б не можна реалізувати можливість у державному масштабі, аби на кожну школу припало видання творів Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Василя Симоненка, Василя Стуса, а також багатьох авторів української діаспори, доробок яких повертається до отчого порога з чужини... Це для мого співрозмовника – риторичне питання. Всі мотиви з огляду на від’ємні розв’язання з давньою “оскоминою”: мовляв, відсутність коштів. Без сумніву, вони – наслідок, якщо не формалізму, то лукавства. За твердженням Миколи Євтуха, навіть за сучасних умов, коли програма-стандарт з духовних змагань титульного народу – на рівні реалізації – не повинна мати перешкод, натомість в освітніх осередках постає гострою проблема державної відповідальності за животворність позицій українознавства. Мимоволі зринають на думку рядки з народної пісні, яку охоче декламує вчений:

Скажи мені правду, мій добрий козаче,
Що діяти серцю, як серце болить,
Як важко застогне, як гірко заплаче,
Як дуже без щастя воно защемить?

Певна річ, стогнати-ридати – мистецтво для слабких. Тому романс “Скажи мені правду” надається для співу, а не для того, щоб шукати у цитованих рядках порятунків і піддатися деструктивним впливам чи заломитися під натиском ускладненої дійсності. І педагог аргументовано обстоює системну значимість педагогічних концепцій К. Ушинського, В. Сухомлинського, А. Волошина, Г. Ващенко, в основі яких лежить, сказати б словами творця

“азбуки моралі” (В. Сухомлинський), саме моральність як основа гармонійного розвитку особистості. За непоодинокими ознаками всі дослідницькі праці вченого – це прикладні осмислення, що спрямовані на оновлення, удосконалення також організаційної структури сучасної школи у контексті як системи освітнього процесу загалом, так і врахування раціональних і неефективних моментів Болонської декларації – зокрема. Примітний факт: для його доробку, що охоплює понад триста публікацій, характерна наукова обґрунтованість з проєкцією на підходи, конструктивні схеми інноваційних технологій. Про результати своїх дослідницьких пошуків Микола Євтух доповідав на різноманітних наукових форумах, що відбувалися за участю провідних спеціалістів з різних країн світу. Йому судилося репрезентувати Україну на міжнародних конференціях у США, в Угорщині, Німеччині, Польщі, Росії, Кубі. Видається, що йому до всього є потреба компетентно висловитися, бо не має ані крихти ферменту байдужості до пізної ним справи. Ось одне з його тверджень: “У вищій школі треба перейти від звичного...суто лекційного навчального курсу до такого, який би мав більшу практичну складову та більше самостійної роботи студентів. Коли буде поєднано теорію з практикою, тоді справді можна говорити про високу якість підготовки фахівців”. Він переконливо вважає, що давно на часі гуманізація моделі навчальної діяльності у вищій школі (і додам: це стосується й школи середньої). Все це добре узгоджується з його науковою школою, впровадженням у життя нового напрямку в дидактиці – взаємодія традицій виховання у народній педагогіці як в Україні, так і поза її межами. Згадка про школу окреслює цікавий факт: під його керівництвом захищено 76 кандидатських дисертацій, а також підготовлено одинадцять докторів педагогічних наук. А скільки порад віділено близьким і далеким, власне, хто прийде, тому простягне правицю, допоможе словом і ділом. Може, тут промайне в уяві образ св. пам’яті Матері, ласкавий погляд її очей, буквально всотаний душею сина... Гаю-гаю, пронеслися роки, як “зачудовані олені” під пером Романа Лубківського. Полишилося поетове “громоє дерево” – знак набутого досвіду на Поліссі та у місті вічного Лева... Його погляд легко торкнувся світлинки, з якої усміхалися найрідніші образи – дружина Віра та син Ігор. Разом з господарем затишного обійстя вони творили трійцю, яка не знає покори, коли йдеться про відсвіт боротьби за людське щастя.

Микола Євтух – вчений поважний, а до того ж він – людина богомільна. Тому й не дивно, що

КРИЗЬ ПРИЗМУ ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ОСВІТИ: СЛОВО ПРО АКАДЕМІКА МИКОЛУ ЄВТУХА

1997 року саме він брав участь в організації першої Міжнародної духовно-свіської конференції, що під егідою ООН була покликана об'єднати науковців, з одного боку, та представників духовенства – іншого. За численні ініціативи, що спричиняли допомогу немічним, бідним і сиротам, він по праву був удостоєний таких нагород, як орден святого рівноапостольного Володимира (1997), орден преподобного Нестора Літописця (1999), а відтак – орден Різдва Христового (2004). Хто заперечуватиме, що відзнаки не ушляхетнюють шляхетних? І водночас заслужене видіння сприймається як вияв справедливості, що окреслює певний факт, уявлення про життєвий ужинок його носія. Ось, наприклад, яскраві свідчення: Микола Євтух визнаний Американським біографічним інститутом Людиною 2000 року, обраний членом наукової Ради експертів-консультантів цього поважного інституту; Академія наук Угорщини нагородила Миколу Євтуха як представника української

педагогічної думки срібною медаллю св. Іштвана “за розвиток і зміцнення наукових зв’язків між Україною та Угорщиною”. Це сталося у жовтні 2002 року. А 2004 року вчений обраний іноземним членом (академіком) Російської академії освіти. І так шліфується п’єдестал досягнень в ім’я загалу. Та головне – це моральні переконання “Я-особи”. Тому не випадково Олесь Гончар на сторінках “Бригантини” слушно зауважив: “Найбільша перемога – це та, яку здобуваєш над самим собою”. Будьмо певні: Микола Євтух ніколи не приховує постійної душевної роботи, бо остання – безконфліктна як в офіційному середовищі, так і поза ним. Він працює без оглядок. То, либонь, спадок від мудрих батьків...

Відомо, що кожна зустріч з небуденною людиною спонукає до рефлексій. Одна з них є посупною, якщо враження від співрозмовника несе передбачення – завтра зерно одностудності дасть нові плоди. У цьому й полягає узвичаєний для нього код його життєвих устремлінь і наукових змагань.

Микола Зиморя, доктор філологічних наук, професор
Дрогобицького державного педагогічного університету
імені Івана Франка

